

Sygn. akt V CZ 35/21

POSTANOWIENIE

Dnia 15 grudnia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jacek Grela (przewodniczący)

SSN Tomasz Szanciło

SSN Kamil Zaradkiewicz (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa T. M. i K. M.

przeciwko M. Sp. z o.o.

w W.

o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 15 grudnia 2021 r.,

zażalenia strony pozwanej na wyrok Sądu Okręgowego w W.

z dnia 5 lutego 2021 r., sygn. akt II Ca (...),

uchyla zaskarżony wyrok i pozostawia rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowego w orzeczeniu kończącym postępowania w sprawie.

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z 5 lutego 2021 r., po rozpoznaniu sprawy z powództwa T. M. i K. M. przeciwko M. Sp. z o.o. w W. o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli, na skutek apelacji Powodów i zażalenia Pozwanej od wyroku Sądu Rejonowego w W. z 23 grudnia 2019 r., uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w W..

Sąd Rejonowy w W. oddalił żądanie Powodów nakazania stronie Pozwanej złożenia oświadczenia woli o nabyciu sieci wodociągowej i kanalizacyjnej za

wynagrodzeniem 91.426,08 zł (pkt I), odstępując od obciążenia Powodów kosztami poniesionymi przez stronę Pozwaną (pkt II); w pkt III nakazał Powodom uiścić na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego w W. po 432,68 zł tytułem wydatków poniesionych tymczasowo ze środków budżetowych Skarbu Państwa.

Apelację od wyroku wywiedli Powodowie, zaskarżając go w całości. Sąd Okręgowy w W. zważył, iż apelacja była uzasadniona. Wskazał, że Sąd Rejonowy w sposób prawidłowy przeprowadził postępowanie dowodowe, dokonał oceny dowodów z zachowaniem reguł zawartych w art. 233 § 1 k.p.c. i ustalił prawidłowy stan faktyczny, który Sąd Okręgowy uczynił podstawą własnego rozstrzygnięcia. Ponowna ocena zasadności żądania Powodów, jego podstawy prawnej i faktycznej przeprowadzona przez Sąd Okręgowy jako sąd *meriti*, doprowadziła do wniosku, że Sąd I instancji nie rozpoznał istoty sporu. Rozstrzygnięcie Sądu I instancji nie odnosiło się do tego, co było przedmiotem sprawy, a uchybienie to nie mogło być sanowane w postępowaniu odwoławczym. Wskazano, iż uchylenie sprawy do ponownego rozpoznania stanowi rozstrzygnięcie o charakterze wyjątkowym, jednakże stosownie do treści art. 382 k.p.c., sąd drugiej instancji ma nie tylko uprawnienie, ale wręcz obowiązek rozważenia na nowo całego zebranego w sprawie materiału oraz dokonania własnej, samodzielnej i swobodnej jego oceny, w tym oceny zgromadzonych dowodów. Sąd II instancji nie ogranicza się jedynie do kontroli sądu pierwszej instancji, lecz bada ponownie całą sprawę, a rozważając wyniki postępowania dowodowego przeprowadzonego przed sądem pierwszej instancji, władny jest ocenić je samoistnie. W myśl cytowanego przepisu postępowanie apelacyjne ma charakter merytoryczny i w tym znaczeniu jest przedłużeniem postępowania przeprowadzonego przed sądem pierwszej instancji, konieczne jest zapewnienie instancyjności postępowania, gwarantowanej przez art. 176 ust. 1 Konstytucji RP. Oznaczało to w niniejszej sprawie, że sąd drugiej instancji nie mógł zastępować własnym orzeczeniem orzeczenia sądu pierwszej instancji, gdyż mogłoby to doprowadzać do sytuacji, w których sąd odwoławczy orzekałby, jako jedna i ostateczna instancja (powołując się na wyrok Sądu Najwyższego z 11 lipca 2007 r., sygn. akt III UK 20/07, OSNP 2008, z. 17-18, poz. 264).

W ocenie Sądu Okręgowego w okolicznościach rozpoznawanej sprawy nie było możliwości wydania rozstrzygnięcia reformatoryjnego, albowiem oznaczałoby to, iż ocena zasadności roszczenia Powodów dokonywana byłaby po raz pierwszy i wymagałaby dodatkowych ustaleń.

Zażalenie na orzeczenie Sądu Okręgowego złożyła Pozwana, zaskarżając wyrok w całości. Zarzuciła naruszenie prawa procesowego tj. art. 386 § 4 k.p.c. przez niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że Sąd I instancji nie rozpoznał istoty sprawy, podczas gdy przedmiot sporu został należycie rozpoznany przez Sąd I instancji. Wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego w W. z 5 lutego 2021 w całości i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania oraz o zasądzenie od Powodów solidarnie na rzecz Pozwanej kosztów postępowania zażaleniowego, w tym kosztów zastępstwa procesowego w tym postępowaniu, według norm przepisanych.

Powodowie wniesli o oddalenie zażalenia w całości oraz o zasądzenie od strony Pozwanej na rzecz każdego z Powodów kosztów postępowania zażaleniowego, w tym kosztów zastępstwa adwokackiego w tym postępowaniu, według norm prawem przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zażalenie do Sądu Najwyższego na kasatoryjne orzeczenie sądu odwoławczego (art. 394¹ § 1¹ k.p.c.) służy weryfikacji, czy orzeczenie zostało prawidłowo oparte na jednej z przewidzianych prawem, tj. czy przywołana przez sąd drugiej instancji przyczyna uchylenia odpowiada wskazanej w uzasadnieniu podstawie ustawowej i czy rzeczywiście przyczyna ta wystąpiła w sprawie.

W orzecznictwie ugruntowane jest stanowisko, że do nierozpoznania istoty sprawy dochodzi, gdy sąd pierwszej instancji nie zbadał materialnej podstawy żądania lub merytorycznych zarzutów strony, bezpodstawnie przyjmując, że istnieje przesłanka materialnoprawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie wykluczająca jego skuteczne dochodzenie (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego z: 9 stycznia 1936 r., sygn. akt C 1839/36, Zb. Orz. 1936, poz. 315; 23 września 1998 r., sygn. akt II CKN 897/97, OSNC 1999, z. 1, poz. 22; postanowienia Sądu Najwyższego z: 10 stycznia 2013 r., sygn. akt IV CZ 170/12; 14 lutego 2013 r., sygn.

akt II CZ 188/12; 3 lutego 2017 r., sygn. akt II CZ 146/17; 13 października 2017 r., sygn. akt I CZ 90/17, niepublikowane). Przykładem sytuacji tego rodzaju jest oddalenie powództwa z powodu błędnego uznania, że dochodzone roszczenie jest przedawnione bądź zachodzi brak legitymacji procesowej strony (por. postanowienie Sądu Najwyższego z 9 listopada 2012 r., sygn. akt IV CZ 156/12, niepublikowane), w razie nieprawidłowego przyjęcia istnienia prejudykatu lub nieprawidłowej oceny granic jego mocy wiążącej (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 9 lutego 2017 r., sygn. akt III CZ 63/16, niepublikowane), jeżeli nie zostało to poprzedzone merytorycznym rozważeniem przesłanek dochodzonego roszczenia. Przesłanka nierozpoznania istoty sprawy nie dotyczy sytuacji, gdy błąd sądu I instancji lokuje się w sferze faktów i dowodów, lecz polega na nieprawidłowym założeniu o istnieniu okoliczności stojącej na przeszkodzie ocenie istoty sprawy. Przeszkoda ta może mieć źródło w prawie materialnym bądź procesowym (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2017 r., III CZ 63/16, j.w.).

Przywróconą w polskim procesie cywilnym ustawą z dnia 1 marca 1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 43, poz. 189 ze zm.), apelację ukształtowano jako środek dewolutywny o charakterze renowacyjnym, którego celem jest ponowne rozpoznanie sprawy w tych samych granicach, w jakich upoważniony był ją rozpatrzyć sąd pierwszej instancji. Jest to tzw. system apelacji pełnej (*cum beneficio bonorum*).

Postępowanie apelacyjne obejmujące merytoryczne rozpoznanie sprawy w przyjętym w prawie polskim modelu apelacji pełnej powinno co do zasady prowadzić do wydania przez sąd odwoławczy merytorycznego orzeczenia rozstrzygającego w granicach zaskarżenia o żądaniu, a jedynie wyjątkowo dopuszcza się uchylenie zaskarżonego orzeczenia (zob. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2008 r., sygn. akt III CZP 49/07, OSNC 2008, z. 6, poz. 55; postanowienia Sądu Najwyższego z: 10 grudnia 2015 r., sygn. akt V CZ 77/15; 14 czerwca 2017 r., sygn. akt IV CZ 17/17; 6 grudnia 2017 r., sygn.

akt I CZ 104/17; 6 lutego 2018 r., sygn. akt IV CZ 108/17; 21 marca 2018 r., sygn. akt V CZ 9/18; 28 marca 2018 r., sygn. akt V CZ 19/18; 13 kwietnia 2018 r., sygn. akt I CZ 38/18). W związku z tym przesłanki wydania orzeczenia kasatoryjnego powinny być interpretowane wąsko, co dotyczy również przesłanki nierozpoznania istoty sprawy.

Zażalenie na kasatoryjny wyrok lub postanowienie sądu drugiej instancji nie służy dokonywaniu przez Sąd Najwyższy oceny kwestii merytorycznych, a zwłaszcza materialnoprawnych, będących podstawą rozstrzygnięcia. Sąd Najwyższy nie bada, czy stanowisko sądu było zasadne merytorycznie, ale czy – przy przyjęciu założenia o jego zasadności – usprawiedliwiałoby ono uchylenie zaskarżonego orzeczenia. Wydane na skutek zażalenia rozstrzygnięcie ma znaczenie formalne, a dokonana przez Sąd Najwyższy przy rozpoznaniu zażalenia ocena przesłanek z art. 386 § 4 k.p.c. nie powinna determinować oceny sądów *meriti* odnoszącej się do materialnoprawnych podstaw roszczenia.

Powyższe standardy nie pozostają w sprzeczności z wymaganiami konstytucyjnymi. Wypada przypomnieć, że zgodnie z art. 78 Konstytucji, z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie zwykłej, Konstytucja RP gwarantuje każdej ze stron postępowania prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Z kolei art. 176 ust. 1 Konstytucji poręcza minimalny standard drogi sądowej stanowiąc, iż ma ona być co najmniej dwuinstancyjna.

Mając powyższe na uwadze w niniejszej sprawie zażalenie zasługuje na uwzględnienie. Stwierdzenie przez Sąd II instancji braków w zakresie pełnych ustaleń faktycznych i oceny prawnej dokonanej przez sąd I instancji nie jest nierozpoznaniem istoty sprawy. Mechanizm przewidziany w art. 386 k.p.c. nie służy temu, by Sąd drugiej instancji miał jedynie dokonać oceny tego, co zostało ustalone i było przedmiotem rozstrzygnięcia przez sąd *a quo*. Zarówno w przypadku konieczności poczynienia dodatkowych ustaleń w sprawie, jak i oceny zdarzeń istotnych w rozpoznawanej sprawie (w szczególności dotyczy to treści czynności prawnej dokonanej przez strony oraz okoliczności jej dokonania w kontekście statusu jednej ze stron) oraz ich skuteczności (ważności).

Niezależnie od tego, iż sąd *a quo* w niniejszej sprawie nie rozważał wysokości odpowiedniego wynagrodzenia, to jednak został przeprowadzony dowód z opinii biegłego na okoliczność wartości urządzeń. Nie zachodzi natomiast konieczność przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości. Niewyjaśnienie wszystkich okoliczności faktycznych i zagadnień materialnoprawnych, które pojawiły się w sprawie będące konsekwencją przyjęcia odmiennej koncepcji rozstrzygnięcia sprawy, nie jest równoznacznie z nierozpoznanie jej istoty w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c. (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 19 marca 2021 r., sygn. akt V CZ 7/21, niepublikowane i przywołane tam orzecznictwo). Także konieczność dokonania nowej bądź odmiennej oceny nie stanowi podstawy do uchylenia orzeczenia do ponownego rozpoznania. O nierozpoznanie istoty sprawy nie świadczy potrzeba poczynienia nowych ustaleń, co do okoliczności faktycznych sprawy, choćby decydujących z punktu widzenia kierunku jej rozstrzygnięcia (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z: 9 sierpnia 2016 r., sygn. akt II CZ 113/16, niepublikowane; 20 stycznia 2015 r., sygn. akt V CZ 91/14, niepublikowane; 5 marca 2015 r., sygn. akt V CZ 126/14, niepublikowane). W postępowaniu apelacyjnym, które jest postępowaniem merytorycznym, powinny zostać zbadane kwestie, które nie zostały wystarczająco rozważone przez I instancji, a Sąd ten jest zobowiązany naprawić dostrzeżone wadliwości i należycie zastosować prawo materialne (zob. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego z: 9 lutego 2017 r., sygn. akt III CZ 2/17, niepublikowane; 6 kwietnia 2017 r., sygn. akt IV CZ 139/16, niepublikowane).

Wreszcie, uzupełnienie postępowania dowodowego przez sąd drugiej instancji, nawet w przeważającym zakresie, nie prowadzi do osądzenia sprawy w jednej instancji - odwoławczej, lecz do zrealizowania zasady apelacji pełnej, która bez wątpienia nie narusza konstytucyjnej zasady dwuinstancyjności postępowania sądowego (postanowienie Sądu Najwyższego z 29 kwietnia 2015 r., sygn. akt V CZ 17/15, niepublikowane).

Nie jest rolą Sądu II instancji w takich przypadkach formułowanie w orzeczeniu kasatoryjnym wskazówek dla sądu I instancji.

Wbrew temu, co wskazano w uzasadnieniu rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie, konieczność samodzielnej oceny powyższych okoliczności przez sąd odwoławczy nie stanowi o naruszeniu standardu wynikającego z art. 176 Konstytucji RP. Konstytucja nie określa wprost standardów, jakim powinna odpowiadać apelacja, w tym nie stawia wymogu, by zawsze przybierała ona formę taką, jak w modelu apelacji pełnej, będącym zasadą w polskim postępowaniu cywilnym. Natomiast nie ulega wątpliwości, iż z Konstytucji można wyprowadzić reguły, które powinny być przestrzegane przez ustawodawcę, a także przez sądy jako organy stosujące prawo. Jednak nie może to polegać na wykraczaniu poza ramy normatywnego kształtu istniejących rozwiązań procesowych. W tym miejscu wystarczy wskazać, iż w uzasadnieniu wyroku z 12 czerwca 2002 r. Trybunał Konstytucyjny wskazał, że „z punktu widzenia regulacji zawartych w Konstytucji środek zaskarżenia powinien być skuteczny w tym sensie, iż powinien umożliwiać merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy w postępowaniu odwoławczym” (sygn. P 13/01, OTK ZU nr 4/2002, poz. 42). Chodzi o zapewnienie „obiektywnej i realnej kontroli” orzeczeń wydanych w pierwszej instancji; „celem reguły instancyjności jest zapobieganie pomyłkom i arbitralności” (tamże). Należy zatem uznać, iż jak długo prawodawca i organy stosujące prawo respektują powyższe wymagania, tak długo nie można zasadnie twierdzić, iż zostało naruszone prawo do zaskarżenia orzeczenia wydanego przez sąd pierwszej instancji. Wymagania te stanowią rdzeń zasady sprawiedliwości proceduralnej (rzetelności proceduralnej), która dotyczy wszystkich etapów postępowania sądowego. Wynika ona zarówno z art. 45 ust. 1, jak i z art. 2 Konstytucji, i jest „wartością samą w sobie”. Na zasadę tę składają się przynajmniej wymagania: 1) możliwości bycia wysłuchanym, 2) ujawniania w sposób czytelny motywów rozstrzygnięcia, co ma zapobiegać jego dowolności i arbitralności, 3) zapewnienia uczestnikowi postępowania przewidywalności jego przebiegu (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 16 stycznia 2006 r., sygn. SK 30/05, OTK ZU nr 1/A/2006, poz. 2).

Biorąc to pod uwagę Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok, pozostawiając rozstrzygnięcie o kosztach postępowania zażaleniowego w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie (art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ i art. 394¹ § 3 k.p.c.).

